
SIPOS ERIKA

„Olvasható városok”, avagy a kognitív térképek módszerének használata egy konkrét városkutatói munka példáján

“Legible cities”, or the application of the cognitive mapping method in a specific city research project

In the paper the writer aims to demonstrate the usage of cognitive maps. Several concepts are clarified such as cognitive mapping, the cognitive map and the mental map. It transpires that these concepts are not synonyms.

The author attempts to demonstrate - instead of a well-known research method for exploring towns - a rarely used one, that is, the method of cognitive mapping. Theory, system of the concepts, collection of data, processing of data and the construction of a mental map are outlined. The paper describes some interesting results of research carried out abroad and possible usage of this method in Hungary is put forward as well.

The author applied this method in empirical research which was conducted in the 9th district of Budapest. The results and the analysis of the prepared mental maps are presented in the paper.

A tanulmány célja

A jelen tanulmány célja bemutatni a térségi és településkutatás társadalomtudományos módszerei közül a kognitív térképek alkalmazásának módszerét. A doktori tanulmányaim során a városrehabilitáció elméleti és gyakorlati elemzésével foglalkozom a versenyképesség szempontjából. A vizsgált területek a főváros VIII., IX. és XIII. kerületének azon kerületrészei, ahol a rehabilitáció végbement, ill. még mindig folyamatban van. A szakirodalom feltérképezése során jutottam el a kognitív térképek alkalmazásának módszeréhez. Kutatói kíváncsiságom hajtott a módszer jobb megismerése és alkalmazási területének áttekintésére.

Célom bemutatni a hazánkban kevésbé ismert módszer elmélettörténetét, kialakulásának történetét, gyakorlati alkalmazásának követelményeit. Számítan érdekes nemzetközi és hazai kutatás közül válogatva mutatok be néhányat.

Ahhoz, hogy a módszer gyakorlati alkalmazásáról számot adhassak, saját kutatást is végeztem a módszer segítségével kutatási témám egyik terepén, a főváros IX. kerületében.

A társadalomtudományos vizsgálat módszerei között számos olyan van, melyet a térségi és településkutatás gyakrabban használ, így ezek módszertani háttéréről is többet tudunk. Ilyenek a résztvevő megfigyelés, a fókuszcsoportos interjú, az interjú, kérdőív és adatbázisok gyűjtése, a kapcsolatháló elemzés valamint az interpretáció módszere. Ezek közé tartozik a kognitív térképek alkalmazása is. A módszer nem új – amint ezt a későbbiekben látni fogjuk –, de hazánkban alkalmazása talán picit háttérbe szorul.

A terep megismerésekor a térségi és településkutatásban a kvalitatív és kvantitatív technikák együttes alkalmazására van szükség. Kutatók szerint manapság a kvantitatív szemlélet dominál. [11] Ahhoz azonban, hogy a térségi

kutatás elérje célját, szükség van a helyiek bevonására a tervezési folyamatba, valamint a valós véleményük megismerésére. Ehhez nyújt segítséget többek között a kognitív térképek módszere.

A módszer tudományos háttere

A kognitív tudomány a megismerési folyamatok tanulmányozását jelenti. Azt vizsgálja, hogy az ember, mint élőlény hogyan képezi le a világot, mi módon látja, miként éli meg azt, a világról milyen reprezentációt hoz létre. A kognitív tudományi szemlélet számos tudományágban megjelenik, mint pl. a filozófiában, nyelvészetben, antropológiában, az idegtudományban valamint többek között a pszichológiában.

A tudomány kulcsfogalma a reprezentáció. A világot leképező modellek szimbólumokból építkeznek, és ezek összessége alkot egy reprezentációt. [14] A kognitív térkép tulajdonképpen a téri világ leképezése, ami által az állat tájékozódni képes. Első képviselői TOLMAN¹ és CHOMSKY. Hazánkban PLÉH CSABA a téma egyik avatott szakértője.

Elmélettörténet

A térre vonatkozó tudattartalmak vizsgálata az 1960-as években kezdődött el. Nem csupán a földrajz, hanem a pszichológia, a nyelvészet és a társadalomtudományok terén is folytak kutatások. A társadalomtudományos kutatások közül ki kell emelni a kulturális antropológus MALINOWSKI 1922-ben készített tanulmányát.² Munkájában nem beszélt még kognitív térképezésről, de a térhasználatra vonatkozó vizsgálatai témánk szempontjából úttörőnek mondhatóak. Hazánkban HOFER TAMÁS és FÉL EDIT néprajzi kutatómunkái a legjelentősebbek a témában.³

Szintén a kulturális antropológia területéről származik a következő fontos mű, EDWARD T. HALL (1966) *Rejtett dimenziók* c. könyve. Ebben a műben a szerző bevezette a proxemika fogalmát, mely az ember területbirtokló magatartására vonatkozott. KEVIN LYNCH, aki építész volt, (1960) *The Image of the City* c. munkája az etológia hatására született. CSÉFALVAY ZOLTÁN szerint az ő munkája készítette elő a földrajztudományok fordulatát. [4] LYNCH művében azzal foglalkozott, hogy hogyan tájékozódnak az emberek a városokban. Szerinte a térbeli környezet észlelése függ a környezet adottságaitól, továbbá azt feltéte-

¹ Tolman pszichológus volt, *Kognitív térképek a patkányoknál és az embereknél* c. művében patkánykísérletek eredményeit írja le. Az állatoknak egy labirintusban kellett az ételt megtalálniuk. Néhány nap múlva a labirintust átalakították a kutatók, és az állatok így is megtalálták a táplálékot, tehát „megtanulták” a táplálék helyét.

² Malinowski a Trobriand-szigetek – nyugat-csendes-óceáni térség – közti kereskedelmi láncot kutatta. A szigetlakók a közvetlenül szomszédos szigeteket tartották közelinek, és ez hatással volt a kereskedelmi kapcsolataik alakulására is.

³ A két szerző a magyar paraszti gazdálkodás tér- és időbeosztását vizsgálta munkáiban.

lezte, hogy az emberek térbeli viselkedését nem a tér objektív szerkezete, hanem annak az észlelés során keletkezett szubjektív képzete határozza meg. [10]

CSÉFALVAY szerint az említett két könyv geográfiai kicsengése az, hogy cselekedeteink nem a tér objektív szerkezetére, hanem annak az észlelés során keletkezett szubjektív képzetére épülnek. Nem aszerint cselekszünk, amilyen a tér valójában, hanem aszerint, amilyenek szubjektíven látjuk. ([4], 48. o.)

1965-ben az Amerikai Földrajzi Társaság éves gyűlésén az egyik szekció „A környezetészlelés és a magatartás” címet viselte. Olyan új kifejezéseket vezettek be, mint pl. a térbeli magatartás, a mentális térkép, az „olvasható városok”, valamint az objektív és szubjektív tér problémája. Látható, hogy nagy változásokon megy át ezekben az években, évtizedekben a földrajztudomány. Szakítottak a kutatók a hagyományos társadalomföldrajzi térszemlélettel, amely a teret az emberek cselekedeteinek keretként szolgáló változatban, abszolút képződményként tekintette. Ennek bizonyítéka az 1973-ban megjelent *Image and Environments* c. mű ROGER DOWNS és DAVID STEA tollából. A szerzőpárosból DOWNS földrajzkutató, STEA pedig pszichológus. Ez a kettős tudományos háttér is jól példázza a kognitív térképezés interdiszciplináris jellegét. 1977-ben *Maps in Minds* címmel jelentették meg következő közös munkájukat.

Az ő hatásukra készítette el STANLEY MILGRAM 1976-ban Párizs mentális térképét. DOWNS „a geográfia behaviorista forradalmáról” beszélt, mely röviden megfogalmazva annyit jelentett, hogy a geográfia pszichológiai alapokra helyeződött. Kiemelten foglalkozik ez az új irányzat az ember térbeli magatartásával és a tér észlelésének problémájával. A szakirodalom előszeretettel hívja éppen ezért „észlelésföldrajznak”, ill. embercentrikus földrajznak.

A behaviorista forradalom (CSÉFALVAY szerint, [4]) ráirányította a geográfusok figyelmét azoknak a „fejünkben élő” képzeteknek a vizsgálatára, amelyek valójában meghatározzák az egyes emberek, ill. társadalmi csoportok térbeli cselekedeteit. Az ilyen jellegű kutatások egyik leggyakrabban használt módszere a mentális térképek vizsgálata, amely a valós környezet szubjektív tudati leképeződésének folyamatáról nyújt más eszközökkel fel nem deríthető információkat. [10]

A kutatás alapkérdése, hogy milyen módszerekkel hívják elő a fejekből a tudati képződményeket. A leggyakrabban alkalmazott ún. „rajzos” módszer lényegében vaktérképek kitöltését, objektumok jelölését jelenti. Az eredmények értékelése tanulságos és érdekes tapasztalatokat eredményez. A válaszokat befolyásolja számos tényező, így a válaszadók iskolázottsága, társadalmi helyzete, az objektumok kedvező vagy kedvezőtlen megítélése stb. A módszer alkalmazása révén a társadalomföldrajz a társadalomtudomány egyéb területeinek az eredményeit is integrálhatja, mint például a pszichológiáét, a szociológiáét, vagy a szociálpszichológiáét. ([10], 69. o.)

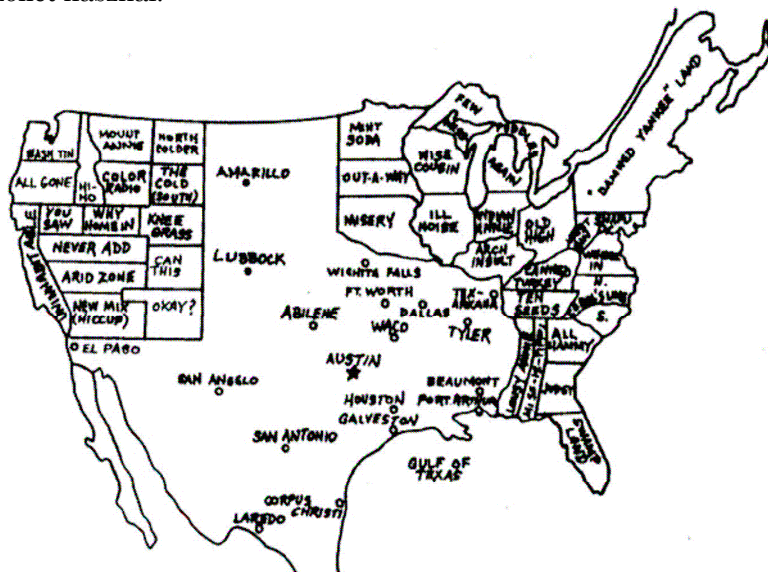
Fogalmak

A kognitív térképezés (*cognitive mapping*) fogalma alatt DOWNS és STEA tanulmányában a következő meghatározást adja: „a kognitív térképezés olyan absztrakció, amely magába foglalja azokat a kognitív, ill. mentális képességeket,

amelyek segítségével összegyűjtjük, rendezzük, tároljuk, felidézzük, valamint manipuláljuk a körülöttünk lévő térre vonatkozó információt.” ([5], 598. o.) Ennek a folyamatnak a terméke a kognitív térkép, mely az egyén térbeli környezetének rendezett módon történő megjelenítése, azaz reprezentációja. Visszatérünk a már korábban említett kulcsfogalomhoz, melyhez még egyet hozzá kell tennünk, ez pedig a környezet, mely fogalom a kognitív térképezés összefüggésében a hétköznapi életteret jelöli.

„A kognitív térkép a világ térbeli rendjének gondolati úton képzett tükörképe.” [4] Ezeket a tudati tartalmakat hívják elő a kutatók a megkérdezettekől, és térképi formában ábrázolják. A szakirodalmak szinonimaként használják a kognitív térkép és a mentális térkép (*mental map*) kifejezéseket. [12] Én CSÉFALVAY ZOLTÁN megállapításával értek egyet, aki azt mondja, hogy a mentális térkép nem azonos a kognitív térképpel, annál kevesebb, csupán térképi szemléltetése mindannak, amit valakinek a kognitív térképéről megtudtunk. ([4], 18. o.)

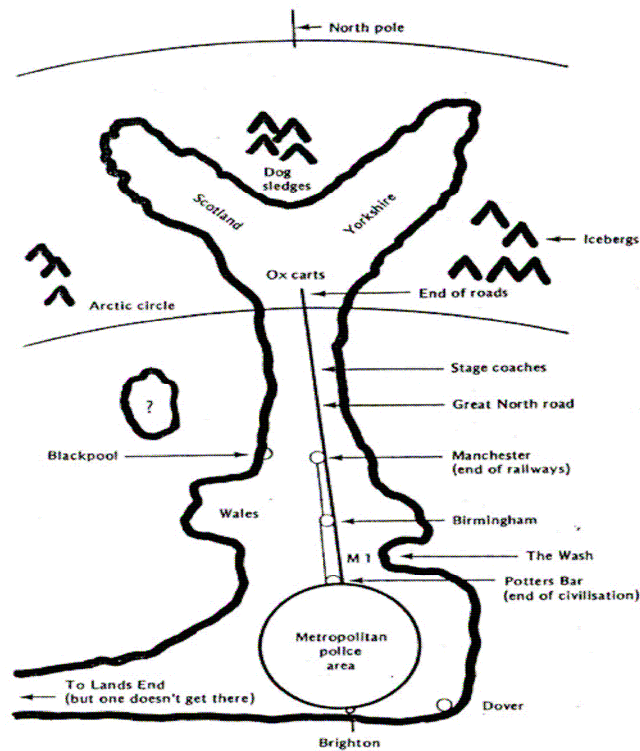
Példaként tekintsünk meg a következőkben két kognitív térképet DOWNS és STEA közös munkájából. Az elsőt (1. ábra) az USA kognitív „leképezése” látható. Első látásra furcsának tűnhet ez a meglehetősen humoros „világlátás”. A térképet készítő texasi nemcsak az államok neveiből készit szójátékot, kifigurázza a kiejtést, hanem az egyes államokat aránytalan méretűnek is ábrázolja¹. Meglehetősen becsmérlő jelzőket használ.



1. ábra

Ahogy egy texasi látja az Egyesült Államokat ([5], 600. o.)

¹ Néhány példa a térképről: Damned Yankee Land (Új-Anglia) = ördögös jenik földje, Wine In (Virginia) = bor van benne, Snafu DC. (Maryland) (Snafu – System normal all fouled up = a rendszer jó, csak mindenki hamisan játszik), Swamp Land (Florida) = mocsárvidék, Out-A-Way (Iowa) = az Isten háta mögött, Uninhabitable (California) = lakhatatlan.



2. ábra

Ahogy egy londoni látja Nagy-Britannia északi részét ([5], 601. o.)

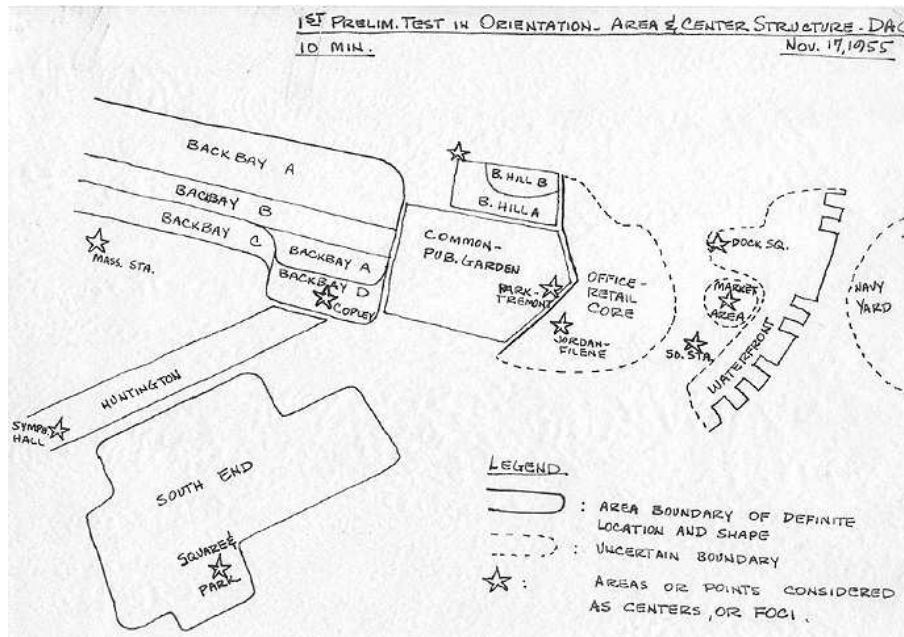
A második térképen (2. ábra) egy londoni szemével látjuk Nagy-Britanniát. Ennél a térképnél is csodálkozunk, hogy mitől ennyire torz a partvidék körvonala, miért illet mindent, ami Londontól északra van, negatív jelzővel a rajzoló. Hiszen tudjuk, hogy Nagy-Britannia északi részén nem kutyaszánnal közlekednek, és a vasútvonal sem ér véget Manchesternél.

Jóllehet e két térkép nem fedti a valóságot, mégis érdekes mögöttes tartalmakat hordoznak. Kifejezik a készítőik viszonyulását a világhoz, szűkebb környezetükhöz, országukhoz. DOWNS és STEA ezt úgy foglalja össze, hogy ezekben a térképekben kifejeződik a készítőik lokálpatriotizmusa Texas esetében, ill. egy londoni félelmei és előítéletei a Londontól északra fekvő területeket illetően. ([5], 602. o.) CSÉFALVAY pedig azt mondja, hogy egyfajta „geoeoizmus” keveredik a térbeli világkép torz beszőkülésével. ([4], 9. o.)

Akármennyire is hamisnak érezzük ezeket a rajzokat, csak az tükröződik bennük vissza, ami bennünk és a társadalomban lejátszódik.

A kognitív térképezés módszerének lényege, a tudati tartalmak előhívása a fejekből, módszertani jellegű. Két egymástól eltérő kísérleti eljárás terjedt el. [15] Az egyik egy „rajzos módszer”, mely KEVIN LYNCH-től származik. Ő három ameri-

kai város: Boston, Los Angeles és Jersey City mentális térképét rajzoltatta meg a kísérletbe bevont személyekkel. (3. ábra) Ezeket a térképeket hasonlította össze aztán valóságosságuk szerint. [10], [4] E módszer lényege, hogy a kísérleti személyek térképeket rajzolnak, és a kutató ezeket hasonlítja össze és összegzi.



3. ábra
Boston vázlatos térképe [16]

A második módszert „rang-módszernek” is nevezik a kutatók. Ennek a módszernek az ötlete PETER GOULDTól származik. Lényege, hogy a kutatók objektumokat sorolnak fel a kísérletbe bevont személyeknek, Az ő feladatuk abban áll, hogy a megadott tulajdonságok szerint rendezzék ezeket, majd a válaszok alapján kapott rangsorokból a kutatók készítik el a megfelelő térképeket. Ebben az esetben gyakran elhangzó klasszikus kérdés szokott lenni a következő: „Hol lakna legszívesebben, ha szabad választása lenne?” ([10], 55. o.)

A kognitív térképezés menete

Amikor a vizsgálatba bevont személyeket arra kérjük, hogy megadott szempontok szerint jelöljenek meg a térképen helyeket, először a környezeti információkat összesítik magukban. Ezek forrása a térbeli világ, melyet saját maguk megtapasztaltak. Az összegyűjtött információk között ezután szelektálnak, majd ezeket a szelektált információkat és a bennük lévő tudati tartalmakat belső képpé alakítják. A végeredmény, amit a papírra rajzolnak.

A kognitív térképekhez szükséges adatgyűjtés és adatfeldolgozás lehetséges típusai:

- tisztán kvantitatív jelleg;
- tisztán kvalitatív, nem rajzoltató;
- szabad térképrajzoltatás;
- kész (tér)képekből kiinduló adatfelvétel.

Mentális térképek szerkesztése

A szerkesztés első fázisa az *adatgyűjtés tervezése*. Ekkor a térre vonatkozó adatok összegyűjtése történik. LYNCH ötféle lehetséges térre vonatkozó adattípust jelölt meg. Ezek a következők: a mentális terek neve és kiterjedése, törésvonalak és határok, tájékozódási pontok, útvonalak, csomópontok. [4], [11]

Adatgyűjtő kérdéssor a második fázisa a munkának. A mentális térképek rajzoltatását egy rugalmas kérdőívvel szokás kiegészíteni, ami egy strukturált interjúként is értelmezhető, melyet mindig az adott vizsgálandó terephez kell igazítani. Itt rá lehet kérdezni az előbb vázolt öt térre vonatkozó adattípusra.

Ezt követi a *rajzoltatás* technikája. Ebben az esetben a térképrajzoltatást interjútechnikaként használhatjuk, de lehet kötetlen felidézés (*free recall*), vagy irányított felidézés is. A munka végére marad az *interpretáció és az adatok feldolgozása*. A mentális térképeket a kutatások elején szoktuk alkalmazni. A térképből gyűjtött adatok feldolgozása után folytathatjuk a vizsgálódásainkat más módszerekkel.

A kognitív térképezés módszerének felhasználási területei

Amint már említettem a kognitív térképek remek kiindulási pontot jelentenek további kutatásokhoz. Leggyakrabban önkormányzatok, regionális szervezetek számára készülő hatástanulmányok, fejlesztési tervek előtanulmányaként használják. Ezen kívül demográfiai vizsgálatok és gazdasági jelentések kiegészítéseként is megjelennek. [11]

A módszer alkalmazására az image és identitás kutatások terén is számtalan érdekes tanulmányt találunk.

A városi identitás kutatása szempontjából a mentális térkép módszer azért lehet jelentős, mert segíthet megközelíteni és feltárni a térségi identitáshoz kapcsolódó szubjektív, gondolati elemeket, gondolattársításokat. Ezzel kapcsolatos HORVÁTH SÁNDOR tanulmánya, aki a hatvanas évek lakótelepi urbanizációs folyamatainak elemzésével vizsgálta a társadalmi szegregációs folyamatokat. [1] A városi identitás elemzéséig is eljut, s megállapítja: „A lakóhelyi kötődés és a mentális térképek vizsgálata szorosan összefügg egymással... A kognitív térkép hozzájárul a lokális identitás kialakításához... A kognitív térképek reprezentálják a térbeli valóság tudati képét, a városról a városlakók fejében kialakult véleményeket. A mentális térképek ezen kognitív térképek megrajzolt vagy elmesélt lenyomatai.” ([8], 37. o.) A társadalmi csoportokhoz kötött városi identitás különböző városolvasatokat hoz létre.

GYÁNI GÁBOR a városi mikroterek kutatása kapcsán úgy fogalmaz, hogy a város térképe sok eltérő mentális térképet rejt magában. [7] Szerinte ugyanis a várost lakói eltérően érzélik, vele kapcsolatos élményeik eltérőek. Valami közös azonban mégis van a városlakók tapasztalati világában, ez pedig a várost mint egészet szimbolizáló tárgyi elemekről nyert élmények. Ezek nélkül pedig nem lehetséges a városi identitás érvényes kialakítása. Kutatásaihoz történeti forrásként korabeli naplókhoz nyúlt.

Sajátos, egyedi, hallatlanul érdekes világ nyílik meg „*Az utca és a szalon*” című művében, melyben 1873-tól 1876-ig követhetjük nyomon egy józsefvárosi polgár család életét. Napló formájában jelenik meg a család élete, ahol a naplóról beszámol emberi kapcsolatairól, a városhoz és annak eseményeihez, a város-egyesítéshez¹ és Budapest világvárossá alakulásához fűződő viszonyulásáról. Csak egy példát emeljünk ki a szerző megállapításai közül: „*élményeiket az éppen csak egységessé váló fővárosról túlnyomórészt Pest adta, a pesti oldalról kialakuló imázs jelentette számukra Budapestet...*” ([6], 62. o.) GYÁNI szerint a szubjektív elfogultság közvetlenül a város mentális térképéből fakad. Továbbmegy a fejtegetésben, amikor azt hangsúlyozza, hogy az ismert és sajátként tekintett városi tér, amilyen például a lakóhely és annak szűkebb környezete a kelleténél kedvezőbb megítélésben részesül. Egy, a lakásukhoz közeli utcáról, a Leonardo utcáról szólva így ír a naplóról: „*olyan volt, mint a rongyokba burkolt, de szép testű leányka...*” ([6], 66. o.)

A mentális térképek alkalmazása mint kutatási szemlélet és módszer, közelebb visz az identitástudat szubjektív jelenségeinek vizsgálatához és megismeréséhez. Egyben rámutat arra is, hogy az identitástudat többféle lehet egy időben: akár érdekcsoportok konfliktusához és harcához is alapul szolgálhat. [1]

Hazai példák

Tekintsünk át néhány hazai kutatási eredményt! KISS JÁNOS és Bajmócy PÉTER Magyarország mentális térképét rajzoltatták meg egyetemi hallgatókkal. A szerzők arra voltak kíváncsiak, hogy milyen térbeli képződményeket tartalmaznak a megkérdezett egyetemi diákok fejében élő térképek Magyarországról, ezek a térképek mennyiben egyeznek meg a valóságos térképekkel, ill. mennyiben különböznek azoktól. Vizsgálták továbbá, hogy milyen tényezők játszanak szerepet a kognitív térképek kialakításában. A „rajzos” módszer egy kicsit módosított változatát használták a felmérés során, Magyarország határait tartalmazó A/4-es papírlapon kellett a hallgatóknak bejelölni és megnevezni 10 perc alatt annyi földrajzi helyet, amennyit csak tudtak.² Sikerült rámutatniuk a szerzőknek arra, hogy az emberek fejében erősen differenciált kép él az ország különböző vidékeiről. Egy példát emelnék ki következtetéseik közül, miszerint

¹ 1873-ban egyesült három településből Budapest.

² A 208 kérdőívben összesen 10 013 azonosítható objektumot jelöltek be a válaszadók. 975 földrajzi nevet, 188 várost és 643 községet, emellett 100 településrészt és 44 egyéb nevet említettek meg.

egy település említésének gyakorisága szoros összefüggést mutatott az adott település megítélésével, *image*-vel. Azt tapasztalták, hogy csak a „jó helyekről” alakultak ki határozott térbeli képzetek, ezzel szemben az általuk fejletlennek tekintett területeket kikapcsolták tudatukból. [10]

Nemzetközi kutatások is születtek, így pl. MICHALKÓ GÁBOR magyar középiskolások Olaszországról alkotott képét tanulmányozta a mentális térkép módszerével. Arra kereste a választ, hogy mi befolyásolja a középiskolából kikerülő magyar fiatalokat Olaszországgal, mint potenciális célállomással kapcsolatos döntésük meghozatalában.

A diákok feladata az volt, hogy Olaszország kontúrtérképén helyezték el az általuk ismert olasz földrajzi neveket. Összesen 120 földrajzi nevet írtak a diákok a térképre.¹ MICHALKÓ tanulmányában felveti, ha a diákok gondolati képeit turisztikai terméként értékeljük, akkor jól látható, hogy arra a kérdésre, hogy mi az első gondolatuk Olaszország kapcsán, a válasz a szabadidő eltöltése volt (tengerparti nyaralás). A következő kép a velencei városkép, majd ezt követte egy gasztronómiai gondolat, a pizza. Hatodik helyen szerepelt a maffia, ez jól tükrözi azt, hogy az ismeretek keverednek a sztereotípiákkal, ill. mutatja a média tudatformáló funkcióját. ([13], 116., 119. o.)

Európa kapcsán is készültek mentális térképek [2], gyerekek Európa-képét vizsgálták a kutatók.

Saját kutatás

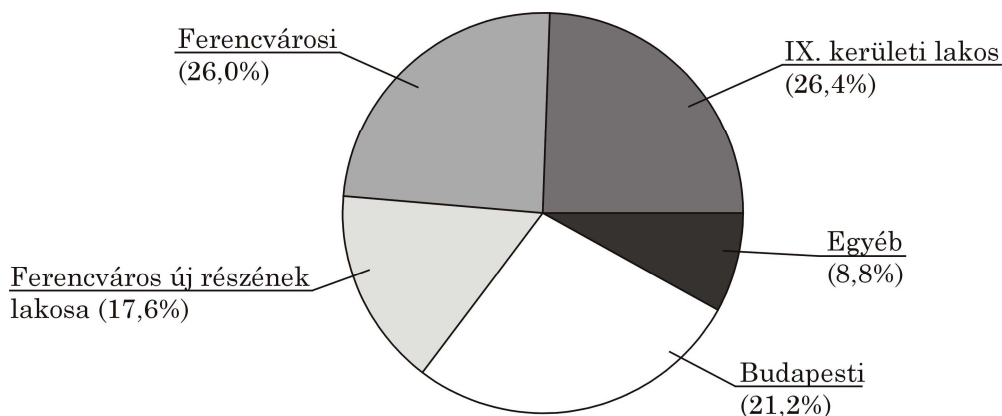
A saját kutatásom két részből állt. A „rajzoltatós” technikát kérdőívvel egészítettem ki. Egy 100 fős véletlen mintán alapuló előkutatást végeztem a IX. kerület rehabilitált területén (Középső-Ferencváros) a kerületrész lakosai és az állandóan ott dolgozók között. Arra a kérdésre kerestem a választ, hogy a kerületben zajló rehabilitáció miként alakítja az itt lakók véleményét. Választ kerestem arra a kerületi önkormányzati feltevésre is, miszerint van kerületi identitás. A kerület turisztikai jelentőségéről, szerepéről is kikértem a válaszadók véleményét.

A válaszadók 74%-a nő volt, 26%-a férfi. A családi állapotukat tekintve 34% házas, 26% egyedülálló és 40% él kapcsolatban. A megkérdezettek 39%-ának volt gyermeke. Az iskolai végzettséget tekintve 58,3% volt diplomás, 12,8%-nak volt szakmai képzettsége, 16,7% pedig csak középiskolát végzett, a maradék 12,2%-nak nem volt érettségije.

A megkérdezettek 72,7%-a lakik a kerületben, 27,3% pedig állandóan itt dolgozik. Arra a kérdésre, hogy hányadik lakásukban élnek a kerületben 53% válaszolta azt, hogy az első lakásában lakik most is, 26% a másodikban, 8,8% a harmadikban és 11,8% pedig háromnál többször cserélt a kerületben lakást.

Arra a kérdésre, hogy „Ön minek vallja magát a lakóhelye szerint,” a megkérdezettek 70%-a ferencvárosi lakosnak vallotta magát a 4. ábra szerinti megoszlásban.

¹ A legfontosabb térképi elemek a következők voltak: Rómát 86,2% jelölte be, majd ezt követte Velence, Torino, Genova kétharmados jelölési aránnyal, Nápolyt a megkérdezettek 50%-a rajzolta be.

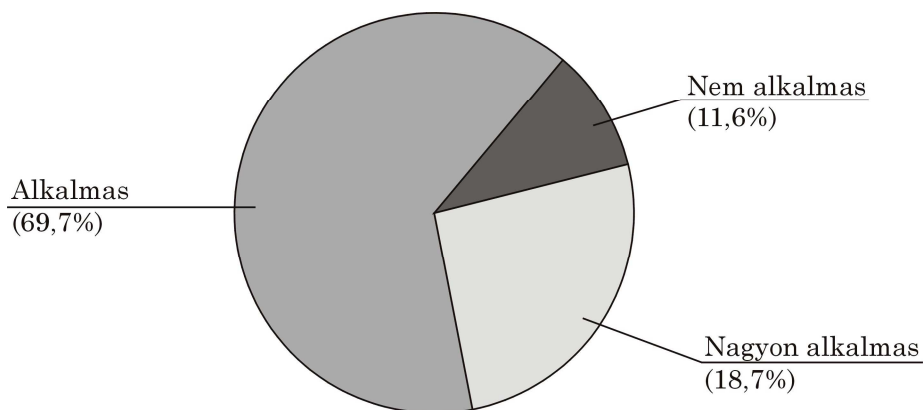


4. ábra
Ön minek vallja magát lakóhelye szerint?

95% a vonzerő erőteljes növekedését látja a végbement rehabilitáció kapcsán. Arra a kérdésre, hogy mire büszke a kerületrészben, 26% válaszolta azt, hogy büszke a fejlődésre, ezen kívül sok idegenforgalmi attrakciót soroltak ide, olyan is volt, aki az élhető városra volt büszke, és volt olyan is, aki mindenre. Viszont 33% semmire sem büszke, ezt válaszolta. Ez mindenképpen elgondolkoztató tény.

98% alkalmasnak találja a kerületet idegenforgalmi funkciókra. 40-féle nevezetességet soroltak fel a válaszadók arra a kérdésre, hogy mit mutatnának meg szívesen egy turistának ebben a kerületrészben.

Miután szép számú nevezetességet soroltak fel a megkérdezettek, ezért nézzük meg az 5. ábrán, miként értékelték azt a kérdést, hogy „A kerületrész mennyire alkalmas idegenforgalmi feladatok ellátására a nevezetességek alapján?”



5. ábra
A kerületrész mennyire alkalmas idegenforgalmi feladatok ellátására a nevezetességek alapján?

Idegenforgalmi szempontból pozitívan értékelték a válaszadók a kerületet, ezért kértem, hogy soroljanak fel attrakciókat, melyeket szívesen megmutatnának ismerőseiknek, ill. egy idelátogató turistának (1. táblázat). Egy válaszadó átlagban 10 attrakciót nevezett meg.

1. táblázat
Mit mutatna meg egy nem itt lakó ismerősének
vagy egy turistának a kerületnek ebben a részében?

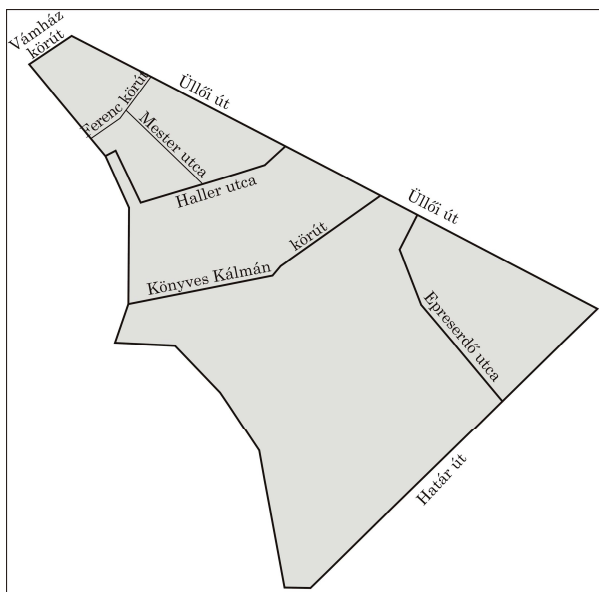
Sorrend	Nevezetesség	Említés gyakorisága (%)
1.	Nemzeti Színház	35,5
2.	MŰPA	31,1
3.	Kopaszi-gát	30,0
4.	Ráday utca	26,6
5.	Holocaust Dokumentációs Központ és Emlékhely, Páva utcai Zsinagóga	24,4
6.	felújított Ferenc tér	22,2
7.	felújított Tompa utca	17,7
8.	Iparművészeti Múzeum	17,8
9.	belső kertek	13,3
10.	régi, de felújított házak	11,1

Amint az 1. táblázatból is látszik, a kerületrész lakói büszkék a felújításra, a rehabilitáció által elért eredményekre. Ezt jelzi, hogy olyan városelemeket is felsoroltak, mint a megújult belső kertek, vagy a megújult sétáló utca. Akadtak olyan válaszok is, melyeket nem tüntettem fel a táblázatban, de említésre méltóak. A válaszadók megmutatnák ismerőseiknek: a homlokzatokat, a megújult parkokat, az átépített egykori malomépületeket, a zöld területeket. Sokan jelölték meg egykori iskolájukat vagy egy egészségügyi intézményt. 8,8% magát a rehabilitációt is megmutatná az ide látogatóknak. JÓZSEF ATTILA szülőházát viszont csak 3 (!) válaszadó jelölte meg. Sokan összemosták a Belső-Ferencváros Ráday utca és környékének nevezetességeit a vizsgált kerületrészével. Érezni ennek a szomszédos kerületrésznek az erőteljes image formáló hatása.

A kérdőív kitöltése után megkértem a válaszadókat, hogy Budapest kontúrtérképén rajzolják be, jelöljék meg a IX. kerület területét. Azt állapítottam meg, hogy a kerületben lakó diplomások, és azok akik elégedettek voltak a fejlődéssel, ill. sok attrakciót tudtak felsorolni, azok meglehetősen pontosan rajzolták be a kerület határvonalait. Olyan is akadt, aki a Duna mindkét partjára jelölte a IX. kerületet.

Akik nem a kerületben laktak, csak ide jártak, azok sokkal kisebbnek ábrázolták a Ferencvárost, sokan bejelölték a saját kerületüket, ami pedig aránytalanul nagyra sikeredett.

Egy másik kontúrtérképen (6. ábra), mely a kerületet ábrázolta, két dolgot kellett bejelölniük a válaszadóknak. Egyrészt azt kértem, hogy a kerület kerületrészeinek elnevezését írják be, jeleztem, hogy ha nem tudják a pontos elnevezést, akkor használják azt a kifejezést, amit a köznapiban beszéd során is alkalmaznak. Ennél a kérdésnél elég kevés választ, jelölést kaptam. Véleményem szerint ennek az lehet az oka, hogy a kerület önkormányzatának az anyagaiban, tehát, ahol kommunikálnak a kerületben élőkkel, eltérő elnevezések szerepelnek. Sokan „becenevet” használtak, mint pl. „új rész”, „a Ráday utcai rész”, még az a régi elnevezés is előkerült, hogy „Dzsumbuj”, és sajnos a kerület nagy részét ezzel a névvel illette a válaszadó.



6. ábra
A főváros IX. kerületének, Ferencvárosnak a térképe ([9], 90. o.)

Összefoglalás

A tanulmány kísérletet tett arra, hogy egy hazánkban kevésbé használt társadalomtudományos kutatási módszert bemutasson. Levonható a következtetés, hogy a kognitív térképek módszerét alkalmazni kell, és lehet is számos tudományterületen. A módszer segítségével kapott adatok feldolgozása nem egyszerű, bár léteznek már olyan számítógépes programok, melyek megkönnyítik a munkát.

Amint láttuk a módszer sikerrel alkalmazható a turizmus kutatásokban is. Ugyan most csak egy kerületrész esetében vizsgáltuk az attrakciókhoz való viszonyulást, de bármely fogadóterület esetén ajánlott a módszer kipróbálása. MICHALKÓ szerint ([13], 112. o.) ugyanis egy vizsgált térségben rövidebb ideig tartózkodó turista mentális térképének kartografikus elemeihez könnyebben tapadnak szubjektív értéktételek, mint egy, a környezetére immunissá vált helybéliéhez.

Irodalomjegyzék

- [1] BIERBAUM ERIKA (SIPOS ERIKA) (2006): Városkutatás, városi identitás – Kutatási irányzatok és módszerek összefoglalása – c. előadásanyag, mely megjelent az „Átalakulási folyamatok Közép-Európában” c. konferencia CD kiadványában, Győr
- [2] BUDAI BARBARA (2008): A tér tanulási folyamata – a mentális térkép (ki)alakulása, a földrajz tanítása, XVI. évf. 10-17. o.
- [3] CSÉFALVAY ZOLTÁN (1994): A modern társadalomföldrajz kézikönyve, Ikva Kiadó, Bp.
- [4] CSÉFALVAY ZOLTÁN (1990): Térképek a fejünkben, Akadémiai Kiadó, Bp.
- [5] DOWNS, ROGER M., STEA, DAVID: Térképek az elmében, In: LETENYEI L.: Településkutatás II. 593-613. o.
- [6] GYÁNI GÁBOR (1990): A városi mikroterek társadalomtörténete, Tér és Társadalom. 1. 1-13. o. www.szochalo.hu
- [7] GYÁNI GÁBOR (1998): Az utca és a szalon, Új Mandátum Könyvkiadó, Bp.
- [8] HORVÁTH SÁNDOR (2002): Urbanizáció és társadalmi integráció a hatvanas években, Évkönyv X.- Bp., 1956-os Intézet
- [9] Integrált Városfejlesztési Stratégia, I. – II. kötet IX. kerületi Önkormányzat, 2009, www.ferencvaros.hu
- [10] KISS JÁNOS, BAJMÓCY PÉTER (1996): Egyetemi hallgatók mentális térképei Magyarországon. A mental-map-ek módszeréről, Tér és Társadalom. 2-3. 55-68. o.
- [11] LETENYEI LÁSZLÓ (2006): Településkutatás I. Módszertani kézikönyv, Új Mandátum Kiadó- Ráció Kiadó, Bp.
- [12] LETENYEI LÁSZLÓ (szerk.) (2006): Településkutatás II. Szöveggyűjtemény, Új Mandátum Kiadó- Ráció Kiadó, Bp.
- [13] MICHALKÓ GÁBOR (1998): Mentális térképek a turizmus kutatásban. A magyar középiskolások Olaszország képe, Tér és Társadalom. 1-2. 111-125.o.
- [14] PLÉH CSABA előadása (2002) <http://nyitottegyetem.phil-inst.hu/cog/leload.htm>
- [15] SOLOMON, L. (1978): Mental mapping: a classroom strategy. Journal of Geography, February
- [16] KEVIN LYNCH, <http://libraries.mit.edu/archives/exhibits/lynch6index.html>